

Text- och resursorientering inom multimodalitetsforskningen

En teoretisk diskussion om förklaringsvärden

Av ANDERS BJÖRKVALL

Abstract

Björkvall, Anders, anders.bjorkvall@nordiska.su.se, Associate Professor, Department of Scandinavian Languages, Stockholm University, Sweden: "Text and resource orientation in multimodal research: A theoretical discussion of explanatory values". *Språk och stil* 22:1, 2012, pp. 135–161.

This article discusses the explanatory value of two theoretical orientations within multimodal research on texts and communication, and it explores the potential benefits of combining them. Firstly, the multimodal text (involving other semiotic modes than language) can be taken as a point of departure for the analysis and understanding of meaning making. This has been a common approach within text and discourse analysis. Secondly, there is an orientation toward the multimodal resources being employed when people make meaning, placing the interests of sign-/text-makers and processes of text creation just as much in focus as the textual products that emerge from them.

The discussions in the article primarily make reference to the broader framework of social semiotic multimodality research, taking the theoretical assumptions made in Kress & van Leeuwen's influential book *Reading images: The grammar of visual design* (2006) as one important point of departure. In particular, research categorised under the tentative labels of multimodal discourse analysis, social semiotic multimodal analysis and multimodal interactional analysis is reviewed and related to the status the authors ascribe to texts and semiotic resources. The text analytical implications of text and resource orientations and combinations of the two are finally illustrated by a sample analysis of multimodal texts created by children in educational contexts.

Keywords: multimodal discourse analysis, multimodality, semiotic mode, semiotic potential, semiotic resource, social semiotics, text analysis.

Texter är oftast multimodala. Bland språk- och textforskare, massmedieforskare och pedagoger (och säkert många andra) är detta ett föga kontroversiellt uttalande. För den språkvetenskapligt grundade text- och diskursforskningen var Bob Hodge & Gunther Kress bok »Social semiotics» (1988) ett av startskotten för en vridning mot en textanalys som både teoretiskt och metodiskt har ambitionen att inkludera fler kommunikationssätt (dvs. fler *semiotiska modaliteter*, se Björkvall 2009a s. 13–14) än bara skrift i såväl textdefinitioner som i konkret analys. Det verk som har haft mest inflytande på samma forskningsfält

är utan tvekan Gunther Kress & Theo van Leeuwens »Reading images: The grammar of visual design», som kom i en första utgåva 1996 och en andra, reviderad, 2006. Som titeln indikerar presenterade Kress & van Leeuwen tankar om en visuell grammatik och ur många språkforskarens perspektiv var det fina med denna grammatik att den grundade sig på liknande teoretiska antaganden som M.A.K. Hallidays sociosemiotik (1978) och systemisk-funktionell grammatik (SFG, se t.ex. Halliday & Matthiessen 2004, Holmberg & Karlsson 2006). Exempelvis finns det ett tydligt metafunktionellt perspektiv hos Kress & van Leeuwen: bilder liksom språket måste kunna uttrycka såväl *ideationella* som *interpersonella* och *textuella* betydelser. Med andra ord måste båda kunna skapa ideationella representationer av (delar av) omvärlden, kunna användas interpersonellt för att skapa och upprätthålla relationer mellan människor och textuellt kunna knyta ihop sådana betydelser till budskap som fungerar i kommunikativa sammanhang. Den grammatiska synen på bilders betydelsepotentialer blir tydlig i inledningen till »Reading images» (Kress & van Leeuwen 2006 s. 1): »Just as grammars of language describe how words combine in clauses, sentences and texts, so our visual ‘grammar’ will describe the way in which depicted elements – people, places and things – combine in visual ‘statements’ of greater or lesser complexity and extension.»

För text- och diskursforskare har Kress & van Leeuwens visuella grammatik haft betydelse för tillämpade och relativt textorienterade analyser av multimodala texter. Detta är inte så konstigt. Det faller sig ju rätt naturligt för textforskare att använda en delvis grammatiskt influerad verktygslåda för analys av det primära analysobjektet: text. Om en sådan verktygslåda nu fanns tillgänglig även för bilder, varför inte använda den? Text- och diskursforskare hade länge haft ett behov av att kunna beskriva och analysera visuella inslag i texter, gärna med hjälp av handfasta analysverktyg.

En följd av »Reading images» och det ökade intresset för multimodalitet bland språkforskare var att det under det tidiga 2000-talet dök upp sociosemiotiska analyser av exempelvis byggnader (O’Toole 2004) och japanska trädgårdar (McGovern 2004) som texter. McMurtries beskrivning av frisyren som text är talande:

The notion of text can also be extended to haircuts. [...] It can be argued, therefore, that a haircut is an instantiation produced by the hairdresser (usually with the consultation of the client) making selections from a system network which displays the paradigmatic choices available to the hairdresser when cutting hair; that is, the hairdresser chooses from the ‘language and grammar’ of haircuts in order to communicate some message to others who understand this language. (McMurtrie 2010 s. 401)

I denna typ av forskning är alla artefakter med betydelsepotential en text. Detta innebär naturligtvis en kraftig utvidgning av ett språkvetenskapligt textbegrepp som tidigare ungefär innefattat sekventiellt organiserad skrift, och ibland tal. Ur en bredare semiotisk synvinkel kan sådana textbegrepp vara fruktbara, men man kan också fråga sig vilka teoretiska eller metodiska fördelar sådana utvidgningar för med sig för den språkvetenskapligt grundade textforskningen.

I denna artikel relateras ett textorienterat multimodalt perspektiv till ett som är mer orienterat mot *semiotiska resurser*, dvs. mot »the actions and artefacts we use to communicate» (van Leeuwen 2005 s. 3). Med ett textorienterat perspektiv menas att den multimodala texten som sådan tas som utgångspunkt för analysen av vad texten eller texterna kan betyda, vilka diskurser de ger uttryck för eller hur de relaterar till kontexter. Med ett språkvetenskapligt synsätt förutsätter textorienteringen alltså ofta att textbegreppet utvidgas till att omfatta bilder, färger och musik lika väl som skrift eller tal. Detta är nödvändigt, men med samma språkvetenskapliga synsätt varken teoretiskt eller metodiskt oproblematiskt. Exempelvis aktualiseras frågor om komplexa multimodala texters finalitet samt avgränsningar mellan t.ex. mer självständiga bilder, skriftstycken och talspråk inom texter, t.ex. webbsidor.

I ett resursorienterat perspektiv är inte texten som sådan den givna utgångspunkten utan forskningsintresset är riktat mot de resurser som människor använder för att kommunicera multimodalt och/eller mot de resurser som t.ex. språket erbjuder för meningsskapande i relation till de resurser som bilder, musik eller färg erbjuder. Texter är givetvis viktiga även i detta perspektiv, men i artikeln diskuteras hur ett resursorienterat perspektiv – ibland i kombination med mer textorienterade analyser och ibland mer fristående – kan utöka den multimodala text- och diskursanalysens förklaringsvärden. Exempelvis erbjuds ett teoretiskt förhållningssätt till multimodala artefakter som ur ett språkvetenskapligt perspektiv knappast kan kallas texter, men som ändå bör uppmärksammas och hanteras av text- och diskursanalysen.

Syftet med artikeln är alltså uttalat teoretiskt: genom en diskussion av de båda perspektivens förklaringsvärden och av en möjlig utvidgning av forskningsintresset (snarare än av textbegreppet) kan artikeln förhoppningsvis bidra till teoriutvecklingen inom den multimodala text- och diskursanalysen.

Text- och resursorientering: forskningsläget

Kopplingen till sociosemiotiska beskrivningar av språket (i synnerhet Halliday 1978 och 1985) och metafunktionerna är explicit i Kress & van Leeuwens »Reading images» (1996/2006). Kortfattat kan man säga att de försökte beskriva hur ideationella betydelsepotentialer (vad de kallade *narrativa* och *konceptuella* processer, se Kress & van Leeuwen 2006 s. 45–113, svenska termer från Björkvall 2009a s. 63–76) samt interaktiva och kompositionella sådana kunde uttryckas i bilder. De hävdade också att beskrivningarna i de flesta fall inte bara gällde bilder utan multimodala texter i sin helhet. Kompositionella organisationsprinciper, t.ex. att högt placerade element tilldelas en viss betydelsepotential medan lågt placerade får en annan, gällde inte bara för avgränsade bilder utan för multimodala helheter, t.ex. ett tidningsuppslag. Även skriftspråkliga element omfattades alltså av denna kompositionsprincip: högt placerade element fick betydelsen 'idealiserad' eller 'generell' medan lågt placerade fick 'reell' eller 'specifik'.

Ett annat betydelsefullt verk är O'Tooles »The language of displayed art» (1994, andra utgåvan 2011). O'Toole kan sägas vara ännu mer hallidayansk i sin beskrivning av visuell konst, arkitektur och skulpturer eftersom han inte bara hävdar att dessa semiotiska modaliteter realiserar samtliga metafunktionella betydelsepotentialer utan att de dessutom har så kallade »rank scales» (motsvarande *nivåer* i den språkliga lexikogrammatiken: grupp, sats, fras, se Halliday & Matthiessen 2004 s. 31, Holmberg & Karlsson 2006 s. 24–27). Ravelli (2008 s. 19) skriver t.ex. i relation till byggnader som texter att »3D texts are not singular, indivisible units, but are a complex of related units, akin to the notion of rank in language».

Det viktiga är emellertid att både Kress & van Leeuwen (1996/2006) och O'Toole (1994/2011) är teoretiska pionjärverk inom multimodalitetsforskningen som båda anknyter explicit till teoretiska antaganden inom sociosemiotiken och inom systemisk-funktionell lingvistik (SFL) om hur verbalspråket fungerar. Dessutom är dessa forskare resursinriktade med den teoretiska ambitionen att beskriva vilka möjliga semiotiska resurser det finns för att realisera (metafunktionella) betydelsepotentialer i bild och andra semiotiska modaliteter, även om de utgår från texter (eller textliknande artefakter) för att exemplifiera.

Ur ett svenskt textforskningsperspektiv kan man möjligen säga att både Kress & van Leeuwen och O'Toole delvis delar kunskapsintresse med textlingvistik. Svensson (2005 s. 62–63) lyfter fram textbindning som textlingvisti-

kens huvudfråga, och resurser för multimodal textbindning är en viktig fråga för både Kress & van Leeuwen och O'Toole, men i vidare bemärkelse är det intresset för systematiken bakom texters betydelser som delas med textlingvistik.

Tillämpningarna av Kress & van Leeuwens och O'Tooles modeller har dock varit tydligt textorienterade, vilket Svensson (2005 s. 65–66) också pekar på. Utifrån deras teoretiska modeller utvidgades textbegreppet till att inom text- och diskursforskning innefatta i alla fall bilder och layout. Några svenska exempel är Helgesson (2011) om platsannonser och Nord (2008) om trädgårdsböcker, båda i ett historiskt perspektiv. Björkvall (2003, 2009a, u.u.) tar upp reklam och andra massmedietexter samt politiskt kampanjmaterial, Karlsson (2002) webbsidor och Ledin (2000) tidskrifter och veckotidningar. Internationellt finns det en uppsjö av textorienterade multimodala studier. Knox (2007) analyserar t.ex. webbtidningars ideologiska val utifrån de möjligheter som en visuell grammatik (inspirerad av Kress & van Leeuwen) erbjuder. Även Caple (2008) inriktar sig på multimodala nyhetstexter och intresserar sig för tryckta tidningar i relation till internetbaserade, mer specifikt hur skrift och bild samverkar i så kallade »nuclear news stories».

Uppräkningen av sådana främst textorienterade multimodala analyser kunde göras mycket längre (se t.ex. tidskriften *Visual Communication*), och det är nog denna typ av studier som de flesta text- och språkforskare tänker på då multimodalitet kommer på tal. Ett grundläggande förklaringsvärde har att göra med teoretisk och metodisk koherens. Sammanhållna analyser av bilder och skrift i en text möjliggörs inom ramen för sociosemiotiken och SFL, även om dessa ramar kan vara snävare (t.ex. O'Toole 1994/2011) eller vidare, dvs. anknyta mer eller mindre explicit till SFL. Språkvetenskapligt inriktade textforskare kan också göra helhetsanalyser av genrer som är kraftigt visualiserade, som t.ex. reklam, utan att välja bort den kanske viktigaste modaliteten: bild. Diskursanalytiskt inriktade studier kan utgå från antagandet att diskurser kan realiseras i nästan vilken semiotisk modalitet som helst; diskursen är ungefär densamma även om den uttrycks i bild, skrift eller tal. Sådana tankar emanerar främst från Kress & van Leeuwen (2001) och tillämpas av t.ex. Björkvall & Karlsson (2011).

Men den textorienterade multimodala analysen har också kritiserats från olika håll. En första kritikpunkt är att Kress & van Leeuwens antaganden om en visuell grammatik som liknar verbalspråkets ibland något okritiskt legat till grund för tillämpade multimodala textanalyser. Fokus i sådana studier har legat på att kunna analysera den multimodala texten, vilket medfört att den kritiska

granskningen av de visuella resurserna och deras betydelsepotentialer ibland hamnat i bakgrunden. Ett antagande som att t.ex. *vektorer* (pilar och linjer i en bild) faktiskt har liknande funktioner som språkliga verb i *materiella* och *mentala* processer (Kress & van Leeuwen 2006 s. 63–68, svenska termer från Björkvall 2009a s. 169–172) har alltså möjligen köpts lite för rakt av. Samma sak kan kanske sägas om att t.ex. svartvita bilder är mer modaliserade (i den grammatiska användningen av detta begrepp) än färgbilder, på liknande sätt som att »världen går troligen under i morgon» är mer modaliserat än »världen går under i morgon».

Bakom varje textanalys ligger naturligtvis massor av liknande antaganden, men eftersom vi fortfarande vet mer om språkets grammatik än om bilders (eventuella) grammatik kan man nog säga att de språkliga analyserna av t.ex. transitivitet och modalitet är mer säkerställda än de visuella. På så sätt har de också större möjligheter att leverera resultat med hög reliabilitet och validitet än de visuella då de används för att analysera text. Särskilt David Machin (2007, 2009 och Machin & Jaworski 2006) har kritiserat Kress & van Leeuwen för de antaganden som de gör om bildernas grammatik.

En andra kritikpunkt rör det utvidgade, multimodala textbegreppet. Ett exempel på språkvetenskapligt grundad och utvidgad textdefinition är denna från Björkvall (2003 s. 8, kursiv i original): »Medietexter som reklam är *multimodala* realiseringar av sociala praktiker och sociala strukturer i samhället, där både språk, bilder, färger, layout etc. används för att skapa betydelse.» Detta är möjligen en utvidgning av textbegreppet som många text- och diskursforskare finner nödvändig eftersom de texter som de arbetar med ofta är multimodala på detta sätt (dvs. de innehåller både språk, bilder och färger). Björkvall (2009a) gör ett antal tillägg till definitionen (med inspiration av Ledin 1999 s. 37):

Texter definieras också av att de är meningsfulla, sammanhängande helheter med en början och ett slut. Början och slut markeras oftast visuellt. En rubrik kan t.ex. visa att en text börjar, och texten slutar där det inte längre finns någon skrift eller några bilder. Men för att vara meningsfulla måste texter också hänga ihop, d.v.s. det måste finnas en meningsfull relation mellan textens delar. Detta brukar kallas för textbindning. (Björkvall 2009a s. 8)

Men hur är det då med t.ex. en startsida på ett socialt nätverk som Facebook? Tveklöst blandas språk, bilder, färger och filmer, och visst kan man se en sådan Facebook-sida som en realisering av sociala praktiker i samhället (eller egentligen *är* väl Facebook en social praktik). Men finaliteten är oklar och dynamisk och sidan är ständigt öppen för förändringar. Textbindningen är

inte heller tydlig på en sådan Facebook-sida – bilder kommunicerar ibland tämligen självständigt, ibland står de i en tydligt kohesiv relation till skrift (t.ex. profilbilder).

Ett sätt att hantera detta är att, som Knox (2007), hålla sig fast vid textbegreppet men försöka hitta nya sätt att förstå förändringarna:

The text of an online newspaper is dynamic and fluid in a way that most other texts (including traditional newspapers and many other online texts) are not. In order to understand the meaning-making processes in this new kind of text, it is necessary to consider anew the boundaries of a given news text and whether news stories (ranging from a single headline in a list, to a 1000-word opinion piece, to a two-minute video) in an online newspaper on a given day, or as it evolves over a longer timescale, are more productively analysed as separate intertexts, or as cumulatively constituting a superordinate text. (Knox 2007 s. 21)

Knox föreslår alltså en typ av intertextuell analys. Ett annat sätt är att släppa lite på textorienteringen. I ett mindre textorienterat och mer resursorienterat perspektiv skulle t.ex. nämnda startsida på Facebook kunna ses som en realisering av betydelsepotentialer som är mer eller mindre fast knutna till semiotiska resurser, exempelvis färg, form, interaktiva resurser som kommentarsfält eller bilder, utan att startsidan behöver definieras som en avgränsad multimodal text eller, i linje med Knox resonemang, som ett system av intertextuella relationer.

Språkliga semiotiska resurser är ju främst de lexikogrammatiska, medan det finns andra visuella (t.ex. kameravinkel, komposition, beskärning eller mänskliga blickar). Van Leeuwen (2005 s. 4) hävdar att semiotiska resurser har två typer av betydelsepotentialer. Den första typen är de *teoretiska betydelsepotentialerna* (»theoretical semiotic potentials») och dessa är knutna till hur resursen har använts historiskt. På så sätt kan betydelsepotentialerna identifieras dels genom att man studerar vad vi vet genom forskning eller andra beskrivningar av en semiotisk resurs (t.ex. färgen röd), dels genom att man analyserar hur den använts på ett mer generellt sätt, t.ex. i texter. Utifrån sådana analyser kan ofta en systematik skönjas, och för en språkforskare kan det då vara lockande att göra jämförelser med lexikogrammatiska resursers organisering, dvs. att börja prata om grammatikliknande system. Kress & van Leeuwen (1996/2006) är alltså ett bra exempel på detta forskningsintresse: utifrån att studera multimodala texter (de anger inte exakt hur många) och vad tidigare forskning säger om visuellt meningsskapande (och om sociosemiotik förvisso) kunde de identifiera ett antal visuella semiotiska resurser och deras mer eller mindre välorganiserade teoretiska betydelsepotentialer.

Van Leeuwen (2005 s. 4) pekar också ut en andra typ av betydelsepotentialer hos en semiotisk resurs, de *aktualiserade* (»actual semiotic potential«). Dessa är de betydelsepotentialer som verkliga användare av en resurs finner relevanta eller motiverade vid situerat meningsskapande. Ett konkret exempel finns i den multimodala texten i figur 1 som kommer från en 8-åringens textarbete i skolan.¹

Figur 1. Aktualiserad betydelsepotential hos en bild.

Pojken som skapat texten fick uppgiften att göra texter om sina fyra favoritdjur. Lärarens intention var att elevernas texter skulle ta upp fyra olika typer av djur. Då är bilder av djur, som den av en hund i figur 1, en bra visuell resurs att använda sig av. Bilder är ju effektiva resurser för att skapa ideationella representationer av olika typer av djur: 'så här ser en hund ut'. En teoretisk betydelsepotential hos sådana typer av bilder är alltså att de kan skilja en typ av djur från en annan genom dess likhet med hur vi känner igen t.ex. hundar från andra representationer eller från verkligheten.

Men denna pojke valde i stället att tolka det hela som att han skulle skapa texter om sina fyra specifika favoritdjur, och alltså inte om fyra typer av djur. Vid datorn i klassrummet hade han dock inte tillgång till bilder av dessa fyra specifika djur, varav ett var hans gammelmormors hund. Han laddade i stället ned en bild från internet, och valde att aktualisera denna betydelsepotential hos bilden: 'denna hund liknar min gammelmormors hund'. För honom, vid detta situerade meningsskapande, var likheten med gammelmormorns hund alltså

¹ Texten och analysen av den kommer från Charlotte Engbloms arbete inom projektet »Skilda världar? Textaktiviteter hemma som resurs för lärande i skolan», finansierat av Vetenskapsrådet (2008–2010).

den betydelsepotential som var mest motiverad och som behövde aktualiseras för att uppfylla hans kommunikativa syfte med texten.

Intresset för spänningen mellan teoretisk och aktualiserad betydelsepotential hos semiotiska resurser finns t.ex. hos Björkvall (2009b) beträffande bord från Ikea, Björkvall & Karlsson (2011) beträffande Ikea-produkter och post-it-lappar som materiella och semiotiska konstituenten i sociala praktiker, Björkvall & Engblom (2010) gällande barns resursanvändning vid literacy-aktiviteter framför datorn och, mer metodiskt och teoretiskt, hos Vannini (2007). Sådan resursorienterad forskning vrider alltså på ett plan intresset mot de verktyg som används för att skapa text, men texterna eller de artefakter (t.ex. möbler) som resursanvändningen resulterar i lämnas inte utanför analysen. Texter finns alltid med, ofta används de för att i kombination med t.ex. etnografiska iakttagelser försöka förstå hur och varför en viss resurs används, men de är inte med nödvändighet utgångspunkten för analysen (jfr Karlsson 2010). En annan aspekt av resursorienteringen är att semiotiska resurser och deras användning kan vara minst lika ideologiskt laddade eller diskursivt normerande som de texter de har potential att skapa (Björkvall & Karlsson 2011) – något som faller inom t.ex. den kritiska diskursanalysens intresseområde.

Det multimodala forskningsfältet

Det kan vara av värde att jämföra den beskrivning av multimodala orienteringar som skisserats ovan med en övergripande beskrivning av hela det multimodala forskningsfältet. Jewitt (2009) presenterar en sådan bredare beskrivning och tar främst fasta på i vilken grad en multimodal forskningsinriktning utgår från det situerade meningsskapandet, vad hon också kallar för kontexten, i vilken utsträckning som semiotiska system är i fokus och hur mycket vikt som läggs på den individuella menings- eller textskaparen (vad hon kallar »emphasis on sign-maker») inom de olika inriktningarna.

De tre inriktningar som Jewitt (2009 s. 28–29) identifierar är »multimodal discourse analysis» (MDA nedan), »social semiotic multimodal analysis» (SSMA) och »multimodal interactional analysis» (MIA). Den första, MDA, ligger enligt Jewitt nära både SFL och SFG och knyts främst till O'Tooles (1994/2011) teoretiska modell. O'Halloran är en tongivande forskare inom denna tradition som bl.a. ägnat sig åt multimodala matematiktexter (O'Halloran 2005) och kombinationen av bilder och skrift i reklamtexter (O'Halloran 2008).

Kunskapsintresset inom denna forskningsgren är riktat dels mot semiotiska modaliteter som system, dels mot textnära beskrivningar av hur dessa system instantieras som text. Jewitt (2009 s. 35) skriver att »the analytical focus would be more firmly on the texts rather than the curriculum and social, historical context outside of the actual texts». Eftersom inriktningen ligger SFL nära så väver man in kontexten i analysen (Jewitt 2009 s. 36), men det rör sig om situations- och ibland kulturkontexter som analyseras på en något mer abstrakt nivå än t.ex. textetnografins tydligt situerade kontexter (jfr Karlsson 2010 s. 164). Med andra ord uppmärksammas individerna som faktiskt använder de multimodala texterna sällan inom MDA.

Både textorientering (dvs. att texten är utgångspunkten och att analysen inriktas på det som konkret finns inom ramen för det som definieras som text) och resursorientering rymms inom MDA, men när det gäller resursorienteringen är det systemiska beskrivningar av resursers teoretiska betydelsepotentialer som står i fokus. På så sätt bör Kress & van Leeuwens (1996/2006) beskrivning av bilders grammatik liksom flera av van Leeuwens individuella studier (t.ex. 1999 om ljud, 2006 om typografi) placeras inom MDA, även om Jewitt av andra skäl än dikotomin teoretisk/aktualiserad resursorientering placerar dem under SSMA.

Det definierande för SSMA är att forskningsintresset är riktat mot motiverat, situerat text- och meningsskapande och den meningsskapande individens intressen i olika kontexter snarare än mot systemiska, teoretiska betydelsepotentialer hos resurser (vilket jag alltså hävdar att Kress & van Leeuwen 1996/2006 huvudsakligen ägnar sig åt). Till grund för Jewitts beskrivning av SSMA ligger främst Kress forskning om motiverat och dynamiskt teckenskapande (han talar t.ex. ofta om den meningsskapande individens intressen och »motivated signs», se Kress 1993, 1997).

Samtidigt finns det en viss textorientering inom detta fält. Bezemer & Kress (2008) är delvis orienterade mot texter då de analyserar förändringar av läroböckers design och digitalisering, även om analyserna också drivs av ett intresse för de semiotiska resurser och modaliteter som tagits i bruk i texten. Multimodala texter blir på så sätt en spegel som riktas mot textskaparen för att i efterhand kunna säga något om dennas resursanvändning. Jewitt (2009 s. 30) förklarar: »the text is seen as a window onto its maker. Viewing signs as motivated and constantly being remade raises the question of what motivates a person's choice of one semiotic resource over another.»

I den tredje inriktningen, MIA, går det knappast att tala om textorienterade inslag. Här finns forskare som Norris (2004) som först och främst intresserar

sig för situerad interaktion och hur olika semiotiska modaliteter och resurser kommer till användning där. Texter i en mer språkvetenskaplig mening kan bli aktuella för analys om de relevantgörs av deltagare i interaktiva processer, och metoderna är inspirerade av interaktionsforskning, t.ex. samtalsanalys (Jewitt 2009 s. 33–34). Med den terminologi som introducerats ovan kan man säga att forskningsintresset först och främst är riktat mot situerat, aktualiserat meningsskapande och att ett epistemologiskt ställningstagande är att inte vilja uttala sig om andra företeelser än de situerade. Mer systeminriktade frågor och frågor om multimodal (text)struktur och resursers materiella möjligheter och begränsningar («affordances», se Kress 2009 s. 58, Björkvall & Karlsson 2011 s. 146–147) hamnar i bakgrunden, även om man också inom MIA utgår från att sådana system och strukturer finns. Norris (2009 s. 80) uttrycker det så här: »Kress & van Leeuwen's focus is on the rules and regularities that can be found in systems of representation in use, while my focus is on the rules and regularities that come about while social actors use systems of representation».

Alla dessa inriktningar inom det bredare multimodala forskningsfältet har större eller mindre beröringspunkter med den text- och resursorientering som lyfts fram i denna artikel. För att tydliggöra dessa kan de olika inriktningarna jämföras utifrån om de i hög, medelhög eller låg grad kan beskrivas som text- eller resursorienterade i sitt forskningsintresse, se tabell 1. Resursorientering har i tabell 1 delats upp utifrån om intresset är riktat mot mer systemiska, teoretiska betydelsepotentialer hos resurserna eller mot de aktualiserade. Kress & van Leeuwen 1996/2006 och några andra av van Leeuwens verk räknas alltså till MDA i tabell 1, medan Jewitt (2009) alltså placerade denna forskning under SSMA.

Många multimodala analyser inom text- och diskursanalysen i Norden och internationellt är alltså främst textorienterade och tillämpar t.ex. Kress & van Leeuwens (1996/2006) SFL-inspirerade modell för analys av multimodala texter. Utifrån forskningsgenomgången ovan och tabell 1 kan de därför hänföras till MDA.

Även SSMA och MIA finns representerade i svensk och nordisk text- och diskursforskning. Karlssons (2009) studie av texters funktioner och användning i arbetslivet har t.ex. till viss del ett multimodalt perspektiv liksom Björkvalls & Karlssons (2011) om post-it-lappar och möbler. Denna forskning är delvis resursorienterad med intresse för både teoretiska och aktualiserade betydelsepotentialer hos texterna och möblerna, vilket också kombinerar med SSMA:s intresse för resurser som kulturellt format material och

Tabell 1. Det multimodala forskningsfältet och text- och resursorientering.

Multimodal forsknings- inriktning	Textorientering	Resursorientering: teo- retisk	Resursorientering: ak- tualiserad
MDA	Hög: analys av multi- modala texter och arte- fakter utifrån SFL-ter- minologi	Hög: intresse att skapa systemiska beskriv- ningar av resursernas (grammatikliknande) organisation	Låg: verkliga använ- dare studeras sällan
SSMA	Medel: texten som spegel av vilka multi- modala resurser som valts för att skapa den	Medel: intresse för re- surser som kulturellt format meningsska- pande material, men nedtoning av gramma- tiska anspråk	Hög: meningsska- pande individers val av semiotiska resurser
MIA	Låg: texter är relevanta om de tillåts vara det vid interaktion, men de utgör inte startpunkten för någon analys	Låg: begränsat intresse för mer abstrakta po- tentialer bakom resur- sernas användning	Hög: interaktion och situerad användning av semiotiska, multimo- dala resurser i huvud- fokus

individers situerade val av resurser. När det gäller MIA bör t.ex. det nordiska nätverket »Place Me – Place, mediated discourse & embodied interaction» nämnas (<http://www.placeme.hum.aau.dk>) där forskningen fullt ut är interaktionsinriktad men där den teoretiska grunden mer finns hos Goffman (t.ex. 1959), Goodwin (2000) och Kendon (1997) än hos t.ex. Kress & van Leeuwen (1996/2006).

Sammanfattningsvis handlar den utvidgning av kunskapsintressena inom den multimodala text- och diskursanalysen som skisserats här om att sådan textorienterad forskning som kallats MDA, och som dominerat inom fältet i Sverige och Norden, har potential att bli något mer resursorienterad. Främst handlar det om en vridning av fokus mot att se texten som en spegling av de resurser som används (jfr textorienterad SSMA), oavsett om dessa uppfattas som tydligt grammatiskt organiserade eller ej, men också mot teoretisk och aktualiserad resursorientering. En sådan vridning av forskningsintresset skulle kunna föra med sig en förståelse både för hur språkliga resurser blandas med andra inom ramen för texter men också för hur olika typer av multimodala resurser är organiserade, vad de har för potentialer och vad verkliga användare gör med dem då de kommunicerar – främst genom text men också genom andra

produkter och artefakter. Däremot kanske MIA:s mindre uttalade intresse för både textorientering och resursers teoretiska betydelsepotentialer och inriktning på interaktion öppnar mer för en dialog med samtalsanalysen än med text- och diskursanalysen, även om också textforskningen kan ha stor nytta av resultat från denna typ av forskning.

I följande avsnitt presenteras dels några korta textorienterade multimodala analyser av barns texter, dels en resursorienterad analys, både med avseende på teoretiska och aktualiserade betydelsepotentialer. Syftet är att illustrera några möjligheter och begränsningar med de teoretiska perspektiven på multimodal analys, men också att visa hur kombinationer av text- och resursorienterade analyser kan vara produktiva.

Barns multimodala texter

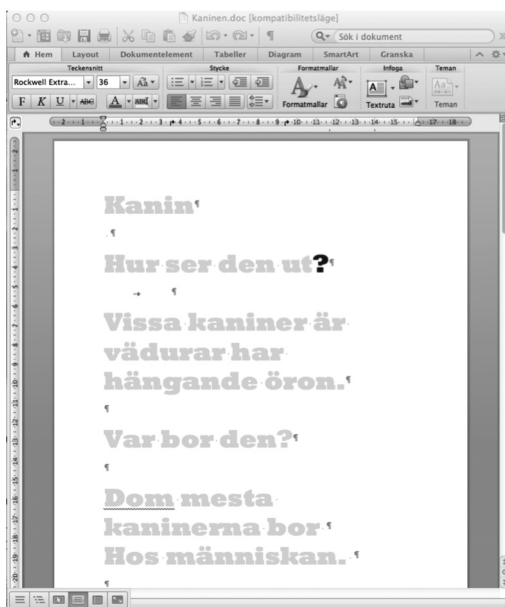
I figur 2 finns delar av ett bildspel som en 8-årig flicka som här kallas Stina skapat tillsammans med en kamrat, Jenny, som en del av en officiell textskapande aktivitet i skolan (Björkvall & Engblom 2010, Maybin 2007), vad som kallas forskningsuppgift.² De första 4 bilderna av de totalt 17 som utgör hela bildspelet finns återgivna i figur 2. Samtliga bilder är av kaniner.

Figur 2. Kaninbildspel (bild 1–4 av 17).

Utöver de 17 bilderna som sekventiellt bläddras fram då man spelar upp bildspelet innehåller denna multimodala text talspråk, och det är Stina och Jenny som talar. Jenny ställer frågor om kaniner och Stina svarar. De läser upp en skriftspråklig text som tidigare skapats på Stinas dator, se figur 3.

² Exempelanlysena kommer från projektet »Skilda världar?» (se fotnot 1). De barn som förekommer i dem gick vid dokumentationstillfället i en så kallad »en-till-en»-klass där alla barn hade en egen bärbar dator som de använde vid de flesta lärandeaktiviteterna, inklusive läsning och skrivning. Barnens namn har ändrats av anonymitetsskäl.

Figur 3. Kaninskrift, de första styckena.

Om man rensar bort en del av formateringen av skriften i figur 3 ser den ut så här i sin helhet:

Kanin

Hur ser den ut?

Vissa kaniner är vädurar har hängande öron.

Var bor den?

Dom mesta kaninerna bor
Hos människan.

Vad äter kaninen?

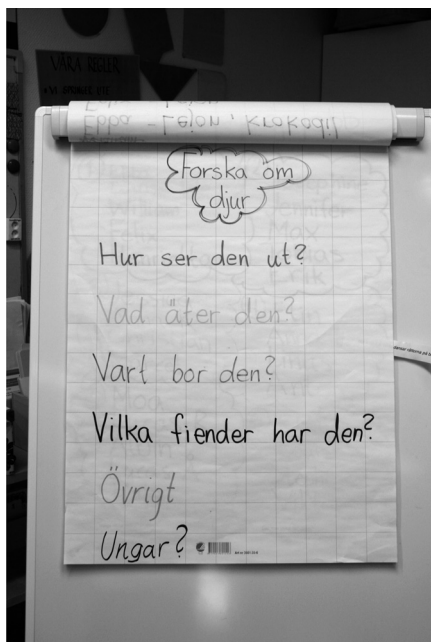
Kaninen äter gräs &
Havre & späda grenar & Bär & frön & rötter & knoppar &
Den äter lövträdets bark.

Vilka fiender har den?
Kaninens fiender är räven & hundar.

Ungar
Kaninen föder levande ungar.
Kaninens ungar ser inte förens efter åtta veckor.

Det finns således ett tydligt intertextuellt samband mellan texten i figur 3 och det inspelade talspråk som är en viktig del av den multimodala orkestreringen i texten i figur 2.

Ytterligare en text är relevant för den direkta intertextuella kontexten för bildspelet, se figur 4.

Figur 4. Forskningsuppgiften.

Frågorna från lärarens text på blädderblocket rekontextualiseras rakt in i flickornas skriftliga kanintext och vidare in i den muntliga som en del av bildspelet. Lärarens fråga i figur 4, »Hur ser den ut?», besvaras främst visuellt, genom bilderna i bildspelet.

Bildspelet i figur 2 kan för det första definieras som en text utifrån den språkvetenskapligt grundade definition som togs upp ovan, dvs. att texter »är meningsfulla, sammanhängande helheter med en början och ett slut» (Björkvall 2009a s. 9). Detta bildspel har definitivt både kohesion och koherens och texten startar då man klickar på startsymbolen och slutar automatiskt. Och den är tveklöst multimodal.

Här finns inte utrymme för någon mer detaljerad analys av Stinas och Jennys text, men det kan konstateras att den talspråkligt realiserade inledande frågan »Hur ser den ut?» är tydligt ideationellt orienterad och att den besvaras språk-

ligt men främst genom bilderna. Det språkliga svaret innehåller två *relationella processer* (Holmberg & Karlsson 2006 s. 89–94). Den första satsen är en *identifierande* relationell process och talar om vad kaniner är, och den andra en *attributiv process* som talar om vad vädurar har: »Vissa kaniner är vädurar [vädurar] har hängande öron.»

Utifrån en strikt språklig analys kan man hävda att flickorna lämnar ett lite ofullständigt svar på frågan om hur kaniner ser ut. Detta vägs dock upp av de 17 visuella representationerna av kaniner. Dessa är samtliga att betrakta som *analytiska processer* som är en av de visuella motsvarigheterna till relationella processer i språket. Kaninerna är då *bärare* med *attribut* som t.ex. hängande eller uppstående öron, ljus eller mörk päls och så vidare (Kress & van Leeuwen 2006 s. 87–104, svenska termer från Björkvall 2009a s. 71–76). Till stor del används alltså bildmodaliteten för att besvara skoluppgiftens första forskningsfråga (se figur 4). När det gäller de övriga forskningsfrågorna är det framför allt talspråket som används för att presentera svaren.

Främst två förklaringsvärden kan lyftas fram för textorienterade analyser som denna (som givetvis kan byggas ut i många andra riktningar). Analysen hjälper oss för det första att säga något om de olika representationerna i bildspelstexten (jfr textorienterad MDA i tabell 1), dvs. att tolka texten på ett mer systematiskt sätt: Vad är det för betydelsepotentialer som instantieras multimodalt i denna text? Vad kan texten betyda? Den tillämpade analysen byggde dock på MDA:s systemorienterade beskrivningar av ideationella teoretiska betydelsepotentialer hos både bilder och verbalspråk (t.ex. Kress & van Leeuwen 2006 i kombination med Halliday & Matthiessen 2004). I princip, men i mycket begränsad omfattning, användes alltså resursorienterade beskrivningar för konkret analys av text på samma sätt som man gjort inom svensk text- och diskursanalys (t.ex. Karlsson 2002, Björkvall 2003 och Nord 2008).

För det andra fungerade denna korta textanalys som en spegel riktad mot de semiotiska resurser som använts för att skapa den (jfr SSMA ovan). Talspråkliga lexikogrammatiska resurser användes för de flesta av representationerna medan visuella resurser användes för att rent ideationellt (eller ikoniskt) representera hur kaniner ser ut, och vilka delar de har. Detta är också en fråga om tal- respektive bildmodalitetens »affordances», dvs. deras möjligheter och begränsningar när det gäller betydelseskapande (jfr Björkvall 2009a s. 15–23). Bilder har helt enkelt välutvecklade resurser för att återge företeelser i världen.

Utöver detta så är det också möjligt att diskutera analysen i termer av didaktiska förklaringsvärden; kontexten är ju en lärandeaktivitet i ett klassrum. Den

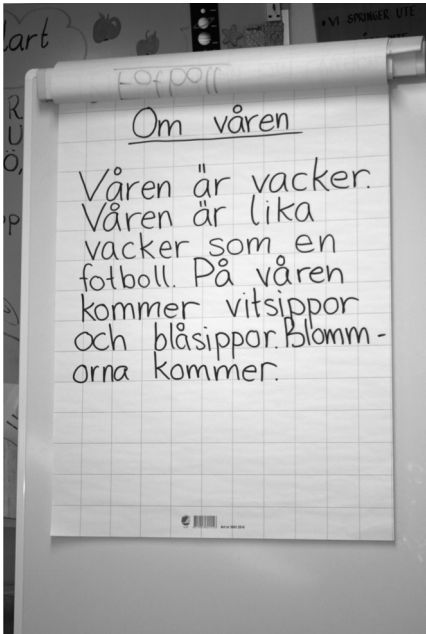
multimodala texten i figur 2 kan utifrån analysen beskrivas som ett »tecken på lärande» (Selander 2008 s. 27). Selander & Kress (2010 s. 25) skriver att (kursivering i original) »de aspekter av lärande som då blir intressant [sic] att se närmare på berör bland annat *transformering* av information, skapandet av nya *representationer* och vad som i ett specifikt sammanhang erkänns som, respektive inte erkänns som, *tecken på lärande*». I bildspelet har information om kaniner transformerats och representerats i andra semiotiska modaliteter än skrift (som barnens huvudsakliga källor innehöll): tal och bild. Den korta textanalysen kan identifiera de betydelser som i figur 2 uttrycks i dessa modaliteter, vilket gör det möjligt att säga att texten i Selanders (2008) och Selanders & Kress (2010) terminologi är ett tecken på lärande.

Det finns dock exempel på hur en strikt textorienterad multimodal analys kan ha mer begränsade förklaringsvärden. I figur 5 finns ännu en text som Stina skapat vid datorn i klassrummet.

Figur 5. Stina: »Om våren».

De analytiska bildprocesserna där kaninerna är bärare känns igen från figur 2. Även i detta fall finns det en intertextuell kontext som har relevans, se figur 6.

Figur 6. Klassens vårtext.

Texten i figur 6 är en samproduktion där läraren och barnen tillsammans skapat en inspirationstext som barnen själva i större eller mindre omfattning skulle kunna använda i sina egna vårtexter. »Våren är vacker» tas ju också upp som en del av Stinas text i figur 5, liksom blomtemat.

Men på vilket sätt är kaninbilderna semiotiskt motiverade i figur 5? Ideationellt rör det sig alltså om analytiska representationer av kaniner. Interpersonellt och distansmässigt kan man kanske säga att de är sociala bilder – man ser kaninernas hela kroppar inom bildramen (Kress & van Leeuwen 2006 s. 124–129, jfr Björkvall 2009a s. 42), och kompositionellt är bilderna placerade i det nedre, 'reella' eller 'specifika' fältet i denna text (Kress & van Leeuwen 2006 s. 197, Björkvall 2009a s. 90). En möjlig, textorienterad, tolkning skulle då kunna vara att de skriftspråkligt realiserade betydelseerna kring våren 'idealiserar' av Stina, medan kaninerna är 'reella' representationer, kanske exempel på en typ av djur som hör våren till. Denna textanalys har dock ett mycket begränsat förklaringsvärde.

Här kan en vridning av forskningsintresset mot både teoretisk och aktualiserad resursorientering öka förklaringsvärdet betydligt. Inom det forskningsprojekt som Stinas texter är hämtade från kombineras textanalyser med vissa etno-

grafiska metoder (Green & Bloome 1997). Det etnografiska materialet består av videoinspelningar av barnens aktiviteter framför datorer både hemma och i skolan men också av foton, ofta av multimodala texter och artefakter i skol- och hemkontexten, samt fältanteckningar med olika djup och omfattning. Dokument, bilder och filmer från barnens hårddiskar, alltså t.ex. de i figur 2, 3 och 5, utgör en viktig del av materialet.³

Utifrån det etnografiska materialet står det klart att en av de vanligaste aktiviteterna som barnen ägnar sig åt vid datorerna är att samla bilder från internet, prototypiskt genom att resultaten från en Google-bildsökning sparas till den egna hårddisken. Dessa bilder sorterar barnen sedan in i olika mappar på hårddisken utifrån ofta tämligen ikoniskt eller ideationellt inriktade kategoriseringsprinciper, dvs. utifrån vad huvuddeltagaren i bilden (se Björkvall 2009a s. 60–61) liknar i världen utanför bilden. Bilar (med underkategorin Ferrari-bilar), motorer, vapen, Lego-människor och Star Wars-figurer är exempel på kategorier som kan få egna mappar på barnens hårddiskar. I Stinas fall är kaniner en sådan kategori.

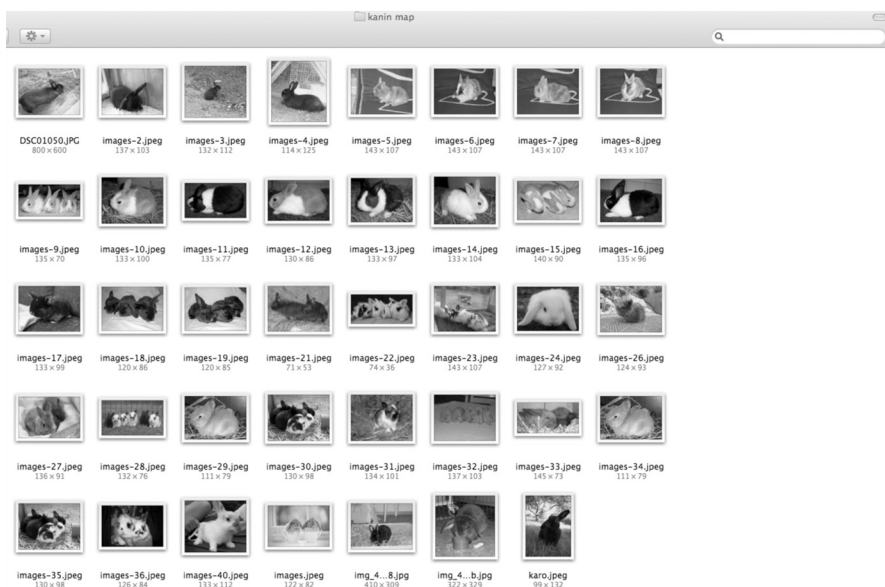
En av Stinas kaninbildssamlingar finns återgiven i figur 7. Hon har själv namngivit mappen, »kanin map».

Denna typ av samlande och sorterande (Baker & Gentry 1996, Danet & Katriel 1989) kan tolkas i skenet av förändrade praktiker för visuell kommunikation i massmedietexter, i synnerhet i relation till kommersiella bildbanker som »Getty images» (<http://www.gettyimages.se/>) och »Scanpix» (<http://www.scanpix.se/>). Både »Getty images» och »Scanpix» har webbaserade databaser med ett stort antal bilder som professionella textskapare kan köpa rättigheterna till. Machin (2004) diskuterar »Getty images» som ett semiotiskt system av teoretiska betydelsepotentialer som kan realiserars av bilderna. Han undersöker detta system genom att göra olika typer av sökningar. Så här beskriver han metoden och de teoretiska antagandena:

The search terms play a key role in the visual language of Getty – and they can also provide a framework for an investigation of it. They allow us to ask not ‘What *does* this image mean?’, but ‘What, according to Getty, *can* (and what cannot) be said with this image, and with the Getty visual language as a whole?’ What *will* be said is then a different question [...] (Machin 2004 s. 328.)

Orienteringen mot resursers organisation och teoretiska betydelsepotentialer är alltså uppenbar, men också intresset för vad som händer när dessa betydelsepotentialer instantieras som text. En sökning på »freedom» kan t.ex. resultera i

³ Materialet samlades in under tiden februari 2008 till december 2009 vid 32 dokumentationstillfällen i skolan och hemma. Totalt 5 barn deltog då de var mellan 7 och 8 år.

Figur 7. Kaninbildssamling.

en bild av en kvinna som hoppar med armarna sträckta mot skyn eller av en kvinna som har horisontellt utsträcka armar samtidigt som hon blundar (Machin 2004 s. 331–334). Dessa bilder har alltså tilldelats betydelsepotentialen 'frihet' (och många andra ska tilläggas) i »Getty images» semiotiska system.

Machin (2004) beskriver »Getty images» enorma bildsamling som ett system av semiotiska resurser med massor av betydelsepotentialer – liknande en semiotisk modalitet. Machin (2007) och Machin & Jaworski (2006) har samtidigt framfört kritik mot de antaganden om hur bilder skapar betydelse som görs av Kress & van Leeuwen (1996) och menar att bilder först och främst skapar betydelse utifrån sin ikoniska likhet med företeelser i världen, eller i många fall genom indexikala betydelsereationer, inte främst genom att olika grammatiska kombinationer av komponenter inom en bild skapar textliknande budskap (jfr också problematiseringen i Björkvall 2009a s. 169–172). »Getty images» är på så sätt ett system som främst är organiserat utifrån ikoniska och indexikala bildbetydelser, inte ett system av bilder med sammansatta betydelser.

Machins beskrivningar av »Getty images» kan leda till en resursorienterad analys som kan utöka förklaringsvärdet hos den textorienterade analysen av Stinas vårtext. Skapandet av mappen »kanin map» videodokumenterades som

en del av det etnografiska materialet. Stina och flera av hennes vänner samlade kaninbilder från Internet och denna aktivitet kan beskrivas som tydligt värderande. De pekade tillsammans ut 'gulliga' och 'söta' kaniner, och de bilder som hamnade på Stinas hårddisk och slutligen i »kanin map» verkar främst ha sådana positivt *uppskattande* betydelsepotentialer (i den användning som »appreciation» har inom »appraisal»-teori – se Martin & White 2005 s. 56–58).

Om bildsamlingen, mappen »kanin map» i figur 7, analyseras som en samling semiotiska resurser, som en mindre utvecklad och finfördelad version av »Getty images» systematik, kan den bidra till förståelsen av Stinas vårtext. För det första har Stina tillgång till en kaninbildssamling som delvis har kommit till utifrån premissen att de bilder som finns där innehåller 'gulliga' och 'söta' kaniner. Om Stina bestämde sig för att skapa en sökfunktion och tagga bilderna i sina bildsamlingar skulle dessa kaninbilder komma upp vid en sökning på t.ex. 'söt'. Och man kan tänka sig att det är den ungefärliga betydelsepotentialen 'söt' som Stina väljer att aktualisera i texten i figur 5. På så sätt finns möjligen en motiverad kohesion inom denna text mellan den vackra »våren», »somare» (sic), »Blomma» och de 'söta' kaninerna. »Våren» och kaninerna hålls alltså samman genom att de är 'vackra' respektive 'söta'. Förklaringsvärdet här är kompletterande till det som vi vanligen tillskriver textorienterade analyser. Genom en analys av resurserna – både av bildsamlingen och omständigheterna under vilka den skapades – kan svaret på frågan om vad texten egentligen betyder bli något mer utvecklat.

En resursorienterad analys öppnar också för den alternativa tolkningen att det finns två texter i figur 5: en övre skriftlig som handlar om våren och en nedre visuell som är ett uttryck för Stinas identitet, dvs. hon visar vad hon 'gillar'. Utifrån det etnografiska materialet går det egentligen inte att säga om Stina uppfattade att hon skapade en mer eller mindre koherent text eller två separata. Ur ett textorienterat perspektiv skulle nog tolkningen dra åt det förra (Word-dokumentet som ram ger t.ex. den föredragna tolkningen att det är en text) medan det senare kan vara lika troligt ur ett resursorienterat perspektiv, inriktat på de resurser som Stina valt att använda.

Stina använde kaninbilderna också när hon skapade bildspelstexten i figur 2. Bildsamlingen är alltså en viktig resurs (eller semiotisk modalitet om man köper den lite mer utmanande liknelsen med »Getty images») för skapandet av både bildspelet och vårtexten i figur 5. I bildspelstexten i figur 2 var det främst ideationella, analytiska och ikoniska betydelsepotentialer av kaninbilderna som aktualiseras av Stina och Jenny: 'så ser en kanin ut'. Kress & van Leeuwens (2006) systematiska beskrivningar av bildmodaliteten i kombination

med en språklig SFL-analys gav verktyg för att kunna säga något om dessa multimodala betydelse. För vårtexten i figur 5 krävdes en förståelse för bildsamlingens potential att kunna uttrycka interpersonella, uppskattande betydelsepotentialer, i detta fall främst 'gullig' och 'söt' alternativt mer identitetsinriktade, vad Stina 'gillar'. Faktum är att Kress & van Leeuwen (2006) inte ger några exakta beskrivningar av visuella betydelsepotentialer av denna typ. Och hade inte den resursorienterade analys som presenterats här varit inriktad på de betydelse som aktualiserades av Stina då hon arbetade med samlingen hade en sådan beskrivning inte heller kunnat ges i denna artikel.

Den resursorienterade analysen har slutligen ett förklaringsvärde relaterat till lokalt och globalt meningsskapande. Den visar att visuella semiotiska resurser som kaninbilder kan ha väldigt lokalt förankrade betydelsepotentialer, men ändå ansluta till globala organisationsprinciper i stil med »Getty Images».

Avslutning

I ett vidare perspektiv kan man säga att textorienterad multimodal analys delar många förklaringsvärden med textforskningen och diskursanalysen i stort. Mest uppenbart handlar det om att besvara frågor kring vad en text kan betyda, hur den är relaterad till sin kontext, och hur den kan påverka sin kontext. Mer specifikt har då de textorienterade analyser som är vanliga inom MDA potential att säga något teoretiskt sammanhängande om alla betydelse som uttrycks i texter där språk blandas med t.ex. bilder. Detta grundläggande förklaringsvärde har under de senaste 20 åren dominerat i den multimodala text- och diskursanalysen, inte minst inom de kritiska inriktningarna, och en variant illustrerades av den korta analysen av Stinas och Jennys kaninbildspel.

Textorienterade multimodala analyser kan också ha ett förklaringsvärde när det gäller att förstå vilka multimodala val som gjorts av den eller dem som skapat texten, utan att textskaparna studeras empiriskt. Textanalysen har då potential att spegla de multimodala resurser som skaparen bedömt vara relevanta, vilket man ägnat sig åt inom SSMA. Då blir också pedagogiska och didaktiska förklaringsvärden tydliga. Genom att analysera multimodala texter utifrån de val av resurser som textskaparen gjort och de betydelse som på så sätt uttrycks (eller inte uttrycks) går det också att få en bild av vilket typ av lärande som en text representerar.

Samtidigt har de textorienterade multimodala analyserna vissa begränsningar. Exempelvis bygger många multimodala textanalyser på MDA:s beskrivningar av grammatikliknande system hos t.ex. bilder. Men om ett centralt verk som Kress & van Leeuwen 1996/2006 snarast ska uppfattas om en värdefull explorativ studie av visuellt meningsskapande (och det är naturligtvis gott så) snarare än en beskrivning av en visuell grammatik så minskar kanske också förklaringsvärdet i vissa av de tillämpade analyserna.

En annan möjlig begränsning hos vissa textorienterade analyser har att göra med ett utvidgat textbegrepp som gör att alla artefakter som har betydelsepotential kan kallas för text. Ur ett uttalat sociosemiotiskt perspektiv är det inte säkert att dessa utvidgningar är problematiska, men ur ett språkvetenskapligt textforskningsperspektiv kan de i alla fall skapa en viss teoretisk oreda beträffande textbegreppets användning. Bildsamlingen i figur 7 är på så sätt kanske inte direkt en text, men väl en samling artefakter som kräver den multimodala textforskningens uppmärksamhet. Detsamma gäller t.ex. Facebook som är en social praktik som materialiseras genom många olika uttryck, somliga mer textlika (med finalitet, tydligt identifierbar kohesion etc.), somliga mindre.

I artikeln har jag föreslagit att en viss resursorientering kan vara fruktbar för text- och diskursforskningen. Som sagt behöver t.ex. bilders teoretiska betydelsepotentialer och deras semiotiska organisation beskrivas och analyseras ytterligare, dels för att sådana beskrivningar är semiotiskt viktiga i sig, dels för att validiteten och reliabiliteten hos tillämpade multimodala textanalyser ska kunna höjas. Här finns en hel del teoretiskt, metodiskt och empiriskt arbete kvar att göra. Också kritiska perspektiv på semiotiska resurser kan då bli en del av analysen: Vad och vem avgör vilken resurs som kan användas till vad (jfr van Leeuwen 2005 s. 53–67)?

Om den textorienterade multimodalitetsforskningen delar forskningsintressen med de bredare delarna av text- och diskursforskningen så delar den resursorienterade till viss del intressen och förklaringsvärden med textetnografen (Karlsson 2010). Detta gäller i synnerhet den resursorientering som är inriktad på aktualiserade betydelsepotentialer. Analysen tar då avstamp i den situerade kommunikativa praktiken och forskningsintresset vrids mot det som deltagarna bedömer som relevant, vilket kan vara texter men det kan också vara andra multimodala resurser som bildsamlingar eller färger. Text- och diskursforskningen bör uppmärksamma och kritiskt granska allt detta.

Till sist finns det anledning att beröra vad som i alla fall tidigare varit en uppdelning inom språkvetenskapen, den mellan på den ena sidan textforskning och på den andra samtals- och interaktionsforskning. Denna uppdelning är inte alls

lika markerad längre, men intresset för resursorienterad multimodalitetsforskning öppnar för ytterligare kontaktpunkter. Både texter och interaktion kräver semiotiska resurser, och skillnaden mellan det som Norris (2009 s. 80) kallar »systems of representation in use» och det som händer när »social actors use systems of representation» är nog inte alltid så tydlig.

Litteratur

- Baker, Stacey Menzel & Gentry, James W., 1996: Kids as collectors: A phenomenological study of first and fifth graders. I: *Advances in Consumer Research* 23. S. 132–137.
- Bezemer, Jeff & Kress, Gunther, 2008: Writing in multimodal texts: A social semiotic account of designs for learning. I: *Written Communication* 25. S. 166–195.
- Björkvall, Anders, 2003: Svensk reklam och dess modelläsa. (Acta universitatis Stockholmiensis. Stockholm Studies in Scandinavian Philology 31.) Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Björkvall, Anders, 2009a: Den visuella texten: Multimodal analys i praktiken. (Ord och stil 40.) Stockholm: Hallgren och Fallgren.
- Björkvall, Anders, 2009b: Practical function and meaning: A case study of IKEA tables. I: *The Routledge handbook of multimodal analysis*, red. av Carey Jewitt. London & New York: Routledge. S. 242–252.
- Björkvall, Anders, u.u.: Visuell textanalys. I: *Textens mening och makt: Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*, red. av Göran Bergström & Kristina Boréus. Tredje utg. Lund: Studentlitteratur.
- Björkvall, Anders & Engblom, Charlotte, 2010: Young children's exploration of semiotic resources during unofficial computer activities in the classroom. I: *Journal of Early Childhood Literacy* 10. S. 271–293.
- Björkvall, Anders & Karlsson, Anna-Malin, 2011: The materiality of discourses and the semiotics of materials: A social perspective on the meaning potentials of written texts and furniture. I: *Semiotica* 187. S. 141–165.
- Caple, Helen, 2008: Intermodal relations in image nuclear news stories. I: *Multimodal semiotics: Functional analysis in contexts of education*, red. av Len Unsworth. London & New York: Continuum. S. 125–138.
- Danet, Brenda & Katriel, Tamar, 1989: No two alike: Play and aesthetics in collecting. I: *Play & Culture* 2. S. 253–277.
- Getty images webbplats: <http://www.gettyimages.se/>.
- Goffman, Erving, 1959: *The presentation of self in everyday life*. New York: Doubleday.
- Goodwin, Charles, 2000: Action and embodiment within situated human interaction. I: *Journal of Pragmatics* 32. S. 1489–1522.
- Green, Judith & Bloome, David, 1997: Ethnography and ethnographers of and in education: A situated perspective. I: *Handbook of research on teaching and literacy through the communicative and visual arts*, red. av James Flood, Shirley Brice Heath & Diane Lapp. Mahwah, N.J. & London: Lawrence Erlbaum. S. 181–202.

- Halliday, M.A.K., 1978: *Language as social semiotic. The social interpretation of language and meaning*. London: Edward Arnold.
- Halliday, M.A.K., 1985: *An introduction to functional grammar*. London: Edward Arnold.
- Halliday, M.A.K. & Matthiessen, Christian M.I.M., 2004: *An introduction to functional grammar*. London: Arnold.
- Helgesson, Karin, 2011: *Platsannonser i tiden: Den orubricerade platsannonsern 1955–2005*. (Göteborgsstudier i nordisk språkvetenskap 15.) Göteborg: Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet.
- Hodge, Robert & Kress, Gunther, 1988: *Social semiotics*. Cambridge: Polity Press.
- Holmberg, Per & Karlsson, Anna-Malin, 2006: *Grammatik med betydelse: En introduktion till funktionell grammatik*. (Ord och stil 37.) Uppsala: Hallgren & Fallgren.
- Jewitt, Carey, 2009: *Different approaches to multimodality*. I: *The Routledge handbook of multimodal analysis*, red. av Carey Jewitt. London & New York: Routledge. S. 28–39.
- Karlsson, Anna-Malin, 2002: *Skriftbruk i förändring: En semiotisk studie av den personliga hemsidan*. (Acta universitatis Stockholmiensis. Stockholm Studies in Scandinavian Philology 25.) Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Karlsson, Anna-Malin, 2009: *Fixing meaning: On the semiotic and interactional role of written texts in a risk analysis meeting*. I: *Text & Talk* 29. S. 415–438.
- Karlsson, Anna-Malin, 2010: *I textanalysens utmarker? Om att intressera sig för vad texter gör (och för hur de gör det)*. I: *Svensson och svenskan: Med sinnen känsliga för språk*, Festskrift till Jan Svensson den 24 januari 2010, red. av Gunilla Byrman, Anna Gustafsson & Henrik Rahm. Lund. S. 162–174.
- Kendon, Adam, 1997: *Gesture*. I: *Annual Review of Anthropology* 26. S. 109–128.
- Knox, John, 2007: *Visual-verbal communication on online newspaper home pages*. I: *Visual Communication* 6. S. 19–53.
- Kress, Gunther, 1993: *Against arbitrariness: The social production of the sign as a foundational issue in critical discourse analysis*. I: *Discourse & Society* 4. S. 169–191.
- Kress, Gunther, 1997: *Before writing: Rethinking the paths to literacy*. London & New York: Routledge.
- Kress, Gunther, 2009: *What is a mode? I: The Routledge handbook of multimodal analysis*, red. av Carey Jewitt. London & New York: Routledge. S. 54–67.
- Kress, Gunther & van Leeuwen, Theo, 1996: *Reading images: The grammar of visual design*. London & New York: Routledge.
- Kress, Gunther & van Leeuwen, Theo, 2001: *Multimodal discourse: The modes and media of contemporary communication*. London: Arnold.
- Kress, Gunther & van Leeuwen, Theo, 2006: *Reading images: The grammar of visual design*. Andra utg. London & New York: Routledge.
- Ledin, Per, 1999: *Texter och textslag – en teoretisk diskussion*. (Svensk sakprosa 27.) Lund: Institutionen för nordiska språk, Lunds universitet.
- Ledin, Per, 2000: *Veckopressens historia 2*. (Svensk sakprosa 29.) Lund: Institutionen för nordiska språk, Lunds universitet.
- Machin, David, 2004: *Building the world's visual language: The increasing global importance of image banks in corporate media*. I: *Visual Communication* 3. S. 316–336.

- Machin, David, 2007: Introduction to multimodal analysis. London: Oxford University Press.
- Machin, David, 2009: Multimodality and theories of the visual. I: The Routledge handbook of multimodal analysis, red. av Carey Jewitt. London & New York: Routledge. S. 181–190.
- Machin, David & Jaworski, Adam, 2006: Archive video footage in news: Creating a likeness and index of the phenomenal world. I: Visual Communication 5. S. 345–366.
- Martin, James R. & White, Peter R.R., 2005: The language of evaluation: Appraisal in English. Basingstoke & New York: Palgrave Macmillan.
- Maybin, Janet, 2007: Literacy under and over the desk: Oppositions and heterogeneity. I: Language and Education 21. S. 515–530.
- McGovern, Sean, 2004: The Ryōan-Ji zen garden: Textual meanings in topographical form. I: Visual Communication 3. S. 344–359.
- McMurtrie, Robert J., 2010: Bobbing for power: An exploration into the modality of hair. I: Visual Communication 9. S. 399–424.
- Nord, Andreas, 2008: Trädgårdsboken som text 1643–2005. (Stockholm Studies in Scandinavian Philology. New Series 47.) Stockholm: Stockholms universitet.
- Norris, Sigrid, 2004: Analyzing multimodal interaction: A methodological framework. London & New York: Routledge.
- Norris, Sigrid, 2009: Modal density and modal configurations: Multimodal actions. I: The Routledge handbook of multimodal analysis, red. av Carey Jewitt. London & New York: Routledge. S. 78–90.
- O'Halloran, Kay L., 2005: Mathematical discourse: Language, symbolism and visual images. London & New York: Continuum.
- O'Halloran, Kay L., 2008: Systemic functional-multimodal discourse analysis (SFMDA): Constructing ideational meaning using language and visual imagery. I: Visual Communication 7. S. 443–475.
- O'Toole, Michael, 1994: The language of displayed art. London: Leicester University Press.
- O'Toole, Michael, 2004: Opera ludentes: The Sydney opera house at work and play. I: Multimodal discourse analysis: Systemic-functional perspectives, red. av Kay L. O'Halloran. London & New York: Continuum. S. 11–27.
- O'Toole, Michael, 2011: The language of displayed art. Andra utg. London & New York: Routledge.
- Place Me – Place, mediated discourse & embodied interaction, webbplats: <http://www.placeme.hum.aau.dk>.
- Ravelli, Louise, 2008: Analysing space: Adapting and extending multimodal frameworks. I: Multimodal semiotics: Functional analysis in contexts of education, red. av Len Unsworth. London & New York: Continuum. S. 17–33.
- Scanpix webbplats: <http://www.scanpix.se/>.
- Selander, Staffan, 2008: Didaktisk design. I: Didaktisk design i digital miljö – nya möjligheter för lärande, red. av Staffan Selander & Eva Svärdemo-Åberg. Stockholm: Liber. S. 17–36.
- Selander, Staffan & Kress, Gunther, 2010: Design för lärande – ett multimodalt perspektiv. Stockholm: Norstedts.

- Svensson, Jan, 2005: Att bedriva historisk textforskning: Några teoretiska reflektioner. I: Studier i svensk språkhistoria 8, red. av Cecilia Falk & Lars-Olof Delsing. (Lundastudier i nordisk språkvetenskap A 63.) Lund: Institutionen för nordiska språk, Lunds universitet. S. 61–72.
- Van Leeuwen, Theo, 1999: Speech, music, sound. London: Macmillan.
- Van Leeuwen, Theo, 2005: Introducing social semiotics. London & New York: Routledge.
- Van Leeuwen, Theo, 2006: Towards a semiotics of typography. I: Information Design Journal + Document Design 14. S. 139–155.
- Vannini, Philip, 2007: Social semiotics and fieldwork: Method and analytics. I: Qualitative Inquiry 13. S. 113–140.
- Visual Communication. Sage. Webbplats: <http://vcj.sagepub.com/>.